

ТИМОФЄЄВА ЛІЛІЯ ЮРІЇВНА

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри кримінального права, кандидат юридичних наук, адвокат

ДЕЯКІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ТЛУМАЧЕННЯ ПРАВА НА ПОВАГУ ПРИВАТНОГО ЖИТТЯ

У ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 р. (далі – Конвенція) передбачено право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції. Фундаментальні права, передбачені в Конвенції також втілені в Конституції України та інших держав світу. Окремі аспекти права на повагу приватного життя відображаються в КК України, але в процесі розвитку вони видозмінюються та набувають нових сенсів.

Деякі кримінально-правові аспекти, пов'язані із тлумаченням права на приватність у практиці ЄСПЛ досліджували: В.О. Навроцький, М.І. Хавронюк, В.О. Туляков, І.І. Присяжнюк, І.О. Зінченко, С.Я. Лихова, О.П. Горпинюк. Разом з тим, у зв'язку із реформуванням кримінального законодавства України виникають нові аспекти застосування практики ЄСПЛ, зокрема ст. 8.

Відповідно до Конституції України кожному гарантується недоторканність житла (ст. 30), таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (ст. 31). Згідно ст. 32 Конституції України ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України.

В КК України передбачена кримінальна відповідальність за порушення недоторканності житла (ст. 162 КК), порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер (ст. 163 КК). В проєкті нового КК (текст станом на 29.03.2021 р. [1]) пропонується закріпити окремий розділ 4.7. «Злочини проти приватності та соціально-економічних прав». В ньому, зокрема пропонується передбачити кримінальну відповідальність за незаконні дії щодо інформації про особисте чи сімейне життя (ст. 4.7.3); порушення недоторканності житла чи іншого володіння (ст. 4.7.4); незаконне позбавлення житла (ст. 4.7.5) та ін. Вищезазначені статті відображують більше сучасних проблем, пов'язаних з досяганнями на приватність та більше відповідають положенням Конвенції та практиці ЄСПЛ, в тому числі ст. 8. Звісно, що виокремлення окремого розділу та відповідних статей заслуговують на підтримку.

Практика ЄСПЛ щодо порушень ст. 8 достатньо широка, зокрема в кримінально-правовому контексті. Разом з тим, також слід вказати на розвиток деяких аспектів цієї статті та взаємозв'язку з іншими статтями Конвенції.

У справі «Венрайт проти Сполученого Королівства» від 26 вересня 2006 р. син п. Венрайт – Патрік О'Ніла знаходився в ізоляторі для

затриманих за підозрою у вчиненні вбивства та перепродажі наркотиків. П. Мері Венрайт та її син Алан Венрайт, який страждає на церебральний параліч, який помітно стримує його соціальний та інтелектуальний розвиток, прийшли відвідати Патріка. Перед відвідуванням щодо них було проведено процедуру освідчування (щоб вони не пронесли наркотики), яка була проведена грубо та з порушенням правил її проведення. Їх не ознайомили з порядком її проведення, не пояснювали, що відбувається та для чого. Вже після самого освідчування дали на підпис згоду на проведення освідчування та пам'ятку щодо порядку її проведення. В результаті глибоке нервово напруження, яке заявниця пережила у в'язниці, погіршило її депресію. У її сина Алана було встановлено пост-травматичний психічний розлад та гостру депресивну хворобу. ЄСПЛ постановив, що: було порушено ст. 3 Конвенції щодо заборони нелюдського і такого, що принижує гідність, поводження; ст. 8 та ст. 13 Конвенції. Безперечно, що освідчування та інші заходи спрямовані на забезпечення безпеки та протидії вчиненню кримінальних правопорушень, необхідні. Разом з тим, обов'язково має додержуватись процедура їх проведення. Тобто мають бути додержані матеріальні та процесуальні аспекти реалізації принципів законності. У вітчизняній практиці таких прикладів також достатньо багато.

Інша справа стосується застосування заходів кримінально-правового характеру за жебрацтво, яке криміналізовано в Женеві. У справі *Лакатуш (Lăcătuș) проти Швейцарії* заява № 14065/15 від 19 січня 2021 р. встановлено, що місто Женева порушила ст. 8 ЄКПЛ права молодій жінки, општрафувавши та врешті-решт ув'язнивши її за жебрацтво. ЄСПЛ зазначив, що «приватне життя» згідно зі ст. 8 є широким поняттям без вичерпного визначення, і посилався на поняття людської гідності, зазначивши, що гідність порушується, коли люди позбавляються необхідних засобів до існування. При зважуванні інтересів, Суд встановив, що заявниця знаходилась в «ситуації явної вразливості» як особа, яка була бідною, неписьменною та абсолютно без доходу. Як результат, вона «мала право мати змогу висловити своє горе та намагатися задовольнити свої потреби шляхом жебрацтва». (Кримінальна) санкція, накладена на заявницю, була серйозною, і оскільки вона перебувала у вразливому становищі, перетворення її штрафу у позбавлення волі – що, посилювало б її страждання та вразливість – було в основному автоматичним. Хоча боротьба з торгівлею людьми та експлуатацією дітей була важливою, ЄСПЛ сумнівався, «чи є покарання жертв цих мереж ефективним заходом проти цього явища», зазначивши, що криміналізація жебрацтва може зробити жертв примусового жебрацтва більш вразливими [2].

Розглядаючи аргумент держави щодо захисту прав перехожих та власників бізнесу, Суд постановив, що «мотивація зробити бідність менш помітною в місті та залучення інвестицій» не є законною мотивацією заходів, які обмежують людські потреби. Також не було переконливо продемонстровано відсутність менш обмежувальних засобів. В результаті Суд встановив, що держава-відповідач перевищила свою свободу розсуду та порушила статтю 8 ЄКПЛ. Тобто покарання особи

було призначено згідно із законом цієї країни та без порушень процедурних моментів. Разом з тим, сама по собі криміналізація жебрацтва, на думку ЄСПЛ, є непропорційним заходом щодо забезпечення безпеки та порядку в країні та порушує положення ст. 8.

Ця справа є прикладом дискримінації бідності. Незважаючи на проголошену Конституцією «рівність», люди не є рівними у правах та у доступі до правосуддя. Нерівність проявляється у віці, статі, соціальному статусі, місці проживання та ін. Зокрема, бідні менше впливають на законотворчу, а тим більше правозастосовну діяльність.

Проблема жебрацтва є також актуальною і для України, хоча жебрацтво і не криміналізовано. Окрім можливості висловитись і звернутись до людей, виникають інші безпекові питання, про які також зазначала і Женева в обґрунтуванні своїх дій. Реалізація прав та свобод людей не має порушувати права та свободу інших, зокрема право на безпечне середовище. Відповідно до ст. 23 Конституції України кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості.

Згідно ст. 17 Конвенції «жодне з положень Конвенції не може тлумачитись як таке, що надає будь-якій державі, групі чи особі право займатися будь-якою діяльністю або вчиняти будь-яку дію, спрямовану на скасування будь-яких прав і свобод, визнаних Конвенцією, або на їх обмеження в більшому обсязі, ніж це передбачено в Конвенції». Тобто рішення ЄСПЛ у справі Лакатуш проти Швейцарії, не є підставою для того щоб звернення осіб, які жебракують до інших «зі своїм горем» порушувало інші права та свободи, передбачені Конвенцією, зокрема право на життя (в широкому розуміння достойного життя практики ЄСПЛ), право на повагу до приватного та сімейного життя та ін.

В даному випадку більш доцільними є профілактичні заходи, спрямовані на забезпечення притулків для бездомних, допомоги та ін. Хоча в нашій країні є достатньо державних та громадських організацій, які займають я цими питаннями, бідних людей та людей, які жебракують багато. Також не слід забувати про втягнення в жебрацтво як бізнес модель, як елемент діяльності організованої групи чи злочинної організації.

Висновки. Конвенція динамічна, вона змінюється під впливом розвитку суспільства, її положення видозмінюються в процесі розвитку та набувають нових сенсів. Зокрема ЄСПЛ визнає порушення ст. 8 (права на повагу приватного життя) у тих контекстах, в яких раніше не визнавав. Зокрема, це стосується тлумачення ст. 8 Конвенції як права на жебрацтво (на «бідність») в контексті права на висловлення, на можливість звернення до людей із своїм горем та привернення уваги до такої ситуації (Лакатуш проти Швейцарії).

Розвиток зазначених положень потребує аналізу та врахування при розробці нового КК. Разом з тим, тут необхідно бути обережними із додержанням балансу між інтересами людини та безпекою суспільства та держави, балансом між свободою та безпекою. Важливо, щоб права, передбачені в Конвенції залишались фундаментальними та не

переходили в інтереси та потреби людини, які значно ширші. Крім того, говорячи про важливість практики ЄСПЛ для кримінального законодавства та його реформування необхідно також враховувати національні особливості держави та гарантії, передбачені Конституцією України.

Список використаної літератури:

1. Проект тексту нового Кримінального кодексу України станом на 29.03.2021 р. Сайт Робочої групи з питань розвитку кримінального права. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code>. (Дата звернення: 14.05.2021).
2. Corina Heri. Beg your Pardon!: Criminalisation of Poverty and the Human Right to Beg in Lăcătuș v. Switzerland. February 10, 2021. URL: <https://strasbourgobservers.com/2021/02/10/beg-your-pardon-criminalisation-of-poverty-and-the-human-right-to-beg-in-lacatus-v-switzerland>

Ключові слова: конституційні гарантії, конвенційні норми, практика ЄСПЛ, право на повагу приватного життя, динаміка Конвенції, тлумачення, баланс безпеки та свободи, право на бідність, право на екологічну безпеку.

Ключевые слова: конституционные гарантии, конвенционные нормы, практика ЕСПЧ, право на уважение частной жизни, динамика Конвенции, толкование, баланс безопасности и свободы, право на бедность, право на экологическую безопасность.

Key words: constitutional guarantees, convention norms, ECtHR practice, the right to respect for private life, dynamics of the Convention, interpretation, balance of security and freedom, right to poverty, right to environmental security.

МИРОШНИЧЕНКО ЕЛЕНА СЕРГЕЕВНА

адвокат

СООТНОШЕНИЕ ПОНЯТИЙ «ФИЗИЧЕСКОЙ» И «НЕФИЗИЧЕСКОЙ» ПРИЧИННОСТИ В УГОЛОВНОМ ПРАВЕ

Исследуя категорию «причинности» необходимо говорить о «закономерности», «необходимости», как явлений одного уровня реальности. Таким образом, можно констатировать, что социально-правовые явления (преступные деяния), как и правовые нормы являются логико-юридическими формами отображения этих явлений в актах законотворчества. Характеризуя «причину» особенно необходимо при анализе социальных явлений таких как: «преступность» и «преступление».

О сложных формах поведения человека, указывает В. С. Прохоров, характеризуя тем, что входящие в него элементарные деяния неразрывно связаны с действиями внешних сил и закономерностей, которые не только приводят в движение, но и сознательно направляются, изменяются и заменяют субъекта преступления в процессе его деятельности в этом случае используемые человеком внешние силы и закономерности являются органической частью его действия [4, с. 325].